

УДК 021.1:316.663:364]:316.42"364"
DOI: 10.31866/2616-7654.17.2026.361626

БІБЛІОТЕКА ЯК SAFE SPACE В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОВІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ГРОМАДОЮ

Євген Святогор,
аспірант,
Національна академія
керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: dis5123.esvyatogor@dakkkim.edu.ua
ORCID ID: 0009-0005-8439-4442

Для цитування:

Святогор, Є. (2026). Бібліотека як Safe Space в умовах воєнного стану: нові форми взаємодії із громадою. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 17, 206–218. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.17.2026.361626>

Метою статті є виявлення нових професійних викликів, що постають перед бібліотечною спільнотою у процесі перетворення бібліотеки на центр життєстійкості громади, і на цій підставі обґрунтування необхідності інституційних змін для роботи в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови.

Методи дослідження. У роботі використано системний підхід для аналізу трансформації бібліотеки як багаторівневої структури у системі національної стійкості; за допомогою структурно-функціонального моделювання розроблено функціональну матрицю бібліотеки як центру життєстійкості, що інтегрує просторовий, ресурсний та ментальний рівні діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні функціональної матриці бібліотеки як Resilience Hub, що реалізується через ієрархічну взаємодію чотирьох ієрархічних рівнів: просторового, ресурсного, соціального, ментального; розширенні уявлення про safe space, концепцію якого доповнено когнітивним та психосоціальним захистом громади; обґрунтуванні зміни парадигми бібліотечного обслуговування: від традиційного надання послуг і ресурсів до формування моделі «бібліотеки-турботи».

Основні висновки. Аргументовано, що в умовах війни українські бібліотеки трансформувалися в інституції національної стійкості, забезпечуючи перехід від збереження фондів до регенерації людського капіталу. Визначено роль бібліотеки як інформаційного «фільтра», що нейтралізує травму інформаційного хаосу через механізми верифікації даних. Встановлено, що впровадження практик немедичної реабілітації та соціальної медіації сприяє відновленню суб'єктності вразливих груп населення (ВПО, ветеранів). Доведено, що ефективність сучасної бібліотеки має оцінюватися за показниками соціального впливу та рівня довіри громади, що утворює бібліотечну систему як стратегічний елемент гуманітарної безпеки держави.

Ключові слова: бібліотека; безпечний простір; центр життєстійкості; воєнний стан; когнітивна безпека; етика турботи; соціальне призначення.

ВСТУП

Повномасштабна військова агресія проти України спричинила радикальну трансформацію соціального простору. Традиційні публічні інституції опинилися перед необхідністю швидкої адаптації до умов воєнного стану, і саме бібліотеки виявилися найбільш гнучкими у відповіді на нові суспільні потреби. Із депозитаріїв інформаційних ресурсів вони перетворюються на багатофункціональні простори підтримки громади. У центрі цих змін – еволюція концепції безпечного простору (safe space). Якщо у класичному бібліотекознавстві безпека простору – у термінології провідних міжнародних бібліотечних організацій АЛА та ІФЛА – обмежувалася архітектурною доступністю, відсутністю цензури та інклюзивністю середовища, то в умовах війни цей концепт радикально розширюється. Сьогодні бібліотека забезпечує множинні виміри безпеки одночасно: фізичну (укриття під час обстрілів, автономне енергопостачання), інформаційну (доступ до верифікованих даних, протидія дезінформації), соціальну (інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та ветеранів) та психоемоційну (зниження тривожності, подолання соціальної ізоляції). Така зміна парадигми офіційно закріплена у «Баченні майбутнього українських бібліотек для післявоєнного відновлення, розвитку людського капіталу та економічно сильної і демократичної України» (Українська бібліотечна асоціація, 2024) – спільній заяві ВГО Українська бібліотечна асоціація та Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. У документі наголошується на стратегічній ролі бібліотек як центрів розвитку людського капіталу (через критичне мислення та навчання впродовж життя) та осередків життєстійкості, де допомога у подоланні колективної травми і зміцнення психічного здоров'я громади визнаються пріоритетними напрямками діяльності.

Теоретичне підґрунтя для осмислення цих процесів становлять дві концепції. Перша – теорія «третього місця» Р. Ольденбурга (Oldenburg, 1989), яка в умовах воєнного стану набуває нового звучання: коли дім і робота втрачають стабільність, бібліотека стає не тільки неформальним простором соціалізації, а єдиним сталим елементом соціальної структури, що сприяє збереженню цілісності громади під тиском екзистенційного стресу. Друга – концепція резильєнтності (від англ. Resilience), або життєстійкості як здатності системи зберігати функціональність та відновлюватися під критичним навантаженням (Norris et al., 2008). У контексті бібліотекознавства це означає перехід від статичної моделі «надання послуг на запит» до динамічної моделі проактивної підтримки життєздатності громади. Такий підхід відображає перехід від моделі «бібліотека-сервіс» до моделі «бібліотека-турбота», заснованої на етиці турботи як фундаментальної основи людського співіснування (Gilligan, 2013). Саме етика турботи, що наголошує на безпосередніх стосунках та відповідальності за інших, переводить душевну підтримку користувача з категорії додаткових послуг у сутнісну основу бібліотечної професії.

Попри масштабну трансформацію функцій бібліотек, цей процес відбувається стихійно – без нормативно-правового закріплення нових ролей, без системної підготовки кадрів до роботи із травмованими людьми, верифікації інформації та навчання критичному мисленню, без механізмів захисту самих бібліотекарів від професійного вигорання. Унаслідок цього виникає критичний розрив між актуальними запитами громади та інституційним інструментарієм, що потребує оновлення, – традиційними моделями управління, звітності та професійних

стандартів. Це зумовлює необхідність обґрунтування потреби інституційних змін, спрямованих на легітимацію бібліотеки як суб'єкта психосоціальної підтримки та національної резильєнтності.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Проблема функціонування бібліотек у кризових умовах вивчається вітчизняними науковцями тривалий час, набувши особливої гостроти після 2022 року. Аналіз напрацювань дає змогу згрупувати їх за кількома ключовими напрямками:

– інформаційна безпека і когнітивний захист: праці Н. Кунанець та М. Пристай (2022), Б. Ломачинського (2023), О. Ауліна (2022) присвячені ролі бібліотек у протидії конспіраційним та інформаційним війнам, спростуванню деструктивних наративів і захисту свідомості користувачів;

– стратегічне управління і кризові комунікації: Т. Побережна (2023), С. Сердюк та С. Герасимова (2022), Д. Захарченко (2023) аналізують зміну пріоритетів та місії бібліотек як осередків консолідації громад. Питання кризових комунікацій та оновлення комунікаційної політики ґрунтовно висвітлено у праці М. Сахарової та Я. Хіміч (2022);

– соціокультурна діяльність і гуманітарна підтримка: М. Макарова (2023), Н. Захарова та Т. Середа (2023), Н. Капустянська (2023) досліджують інноваційні форми патріотичного виховання, а також перспективи бібліотек у повоєнному відновленні. На увагу заслуговують і праці Н. Аксьонової (2022) щодо бібліотерапії та О. Желай (2017) щодо специфіки роботи із ВПО;

– методичне забезпечення і кадровий розвиток: важливе значення мають напрацювання Ю. Новальської (2024), яка обґрунтовує трансформацію методичної діяльності в умовах воєнного стану. Питання нової системи підвищення кваліфікації бібліотекарів та впровадження віртуальної освіти в умовах сучасних викликів розглянуті О. Клименко і О. Сокур (2023).

Попри ґрунтовність наявних розвідок, більшість із них зосереджена на функціональній адаптації (як бібліотека змінила послуги) або інформаційному प्रतिборстві. Поза увагою дослідників залишається питання цілісного переосмислення бібліотеки як центру життєстійкості, де безпековий простір інтегрований із глибокою психосоціальною підтримкою. Таким чином, актуальність статті зумовлена об'єктивною невідповідністю між накопиченим емпіричним досвідом українських бібліотек (які де-факто вже працюють як центри життєстійкості) та відсутністю обґрунтованого підходу, що легітимізував би ці нові ролі в межах оновлених професійних стандартів та інституційних рамок.

Метою статті є виявлення нових професійних викликів, що постають перед бібліотечною спільнотою у процесі перетворення бібліотеки на центр життєстійкості громади, і на цій підставі обґрунтування необхідності інституційних змін для роботи в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, обраних для досягнення поставленої мети: системний підхід використано для аналізу трансформації бібліотеки як багаторівневої структури в системі національної стійкості; за допомогою структурно-функціонального моделювання розроблено

функціональну матрицю бібліотеки як центру життєстійкості, що інтегрує просторовий, ресурсний і ментальний рівні діяльності. Матеріалом дослідження є задокументований практичний досвід українських бібліотек за період 2022–2025 рр.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Трансформація бібліотек відображає їхню нову роль у зміцненні національної стійкості та реалізується через комплексне переоцінювання їхніх суспільних функцій. Йдеться насамперед про перехід від гарантії базової фізичної безпеки до реалізації когнітивного захисту громади. У межах цього процесу бібліотека постає критично важливим інформаційним «фільтром», що забезпечує верифікацію даних та протидіє деструктивним впливам у кризовому середовищі. Паралельно із цим розвиваються практики соціального призначення, спрямовані на перетворення бібліотечного простору на середовище психосоціальної реабілітації та відновлення соціального капіталу. Ці процеси доповнюються глибинною трансформацією ідентичності самого бібліотекаря. Професійна роль фахівця еволюціонує в бік етики турботи, де засадничими стають психологічна компетентність, навички медіації та здатність до фасилітації складних соціальних процесів. Практичне втілення цих перетворень демонструє високу адаптивність бібліотечної мережі залежно від безпекового контексту. На прифронтових територіях діяльність бібліотечних установ концентрується на життєзабезпечувальних функціях: створенні захищеного простору та підтримці критичних каналів комунікації (як, наприклад, Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького, м. Миколаїв, або бібліотеки Херсонщини та багато інших). Натомість у тилкових регіонах домінує інтеграційний аспект, де бібліотека функціонує як відкритий хаб для ресоціалізації ВПО та зміцнення горизонтальних зв'язків у громаді (наприклад, Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Ольжича).

Таким чином, взаємодія цих векторів окреслює нову траєкторію розвитку бібліотеки як простору, де інфраструктурні ресурси поєднуються із практиками підтримки ментального здоров'я громади. Першочерговим завданням у межах цієї трансформації є зміцнення внутрішньої резильєнтності людини, що вимагає особливої уваги до когнітивного захисту особистості. Саме когнітивний аспект набуває виняткової ваги, враховуючи, що інформаційне середовище стає полем найбільш інтенсивного психологічного впливу під час війни.

Згідно із класичними психологічними дослідженнями (Kahneman, 2011), людина у стані тривоги втрачає здатність до системної верифікації джерел. Виникає ефект «когнітивного звуження», коли суб'єкт схильний довірливо сприймати будь-яку інформацію, що обіцяє швидке зняття невизначеності, навіть якщо насправді вона є маніпулятивною або фейковою. Таке середовище є ідеальним для поширення панічних наративів, що руйнують стійкість громади зсередини. У цій системі координат бібліотека бере на себе роль «точки інформаційної опори» – стабільного, інституційно надійного джерела верифікованих даних. Ключова відмінність бібліотеки від цифрових медіаплатформ полягає у присутності професійного медіатора – бібліотекаря, функція якого виходить далеко за межі суто надання інформації, а полягає у контекстуалізації знання. Будь-який запит користувача, що стосується критично важливих питань (соціальні виплати, правові норми мобілізації, логістика евакуації), потребує не просто швидкої відповіді,

а детального роз'яснення нормативної бази та верифікації через офіційні алгоритми. Процес такої взаємодії бібліотекаря і читача створює своєрідний «ритуал когнітивної безпеки». Спокійний тон фахівця, методичність пошуку в офіційних реєстрах та візуалізація процесу перевірки фактів мають виражений терапевтичний ефект. Це дозволяє структурувати хаотичне інформаційне поле користувача, знижуючи рівень його ментального навантаження. Коли людина опановує навички ідентифікації ознак фейків (відсутність авторства, анонімні джерела, емоційно забарвлена мова), вона повертає собі почуття агентності – здатності контролювати власне життя через усвідомлений вибір джерел інформації.

Крім того, бібліотека трансформується у простір активної цифрової гігієни, де теоретичні знання втілюються у щоденні мікропрактики навчання критичному споживанню контенту (Шурубенко, 2024). Лаконічні консультації щодо розпізнавання фейків, розповсюдження пам'яток-інструкцій та використання QR-кодів, що ведуть на верифіковані державні ресурси (наприклад, портал «Дія» чи офіційні канали ОВА), формують нову культуру поведінки в агресивному інфосередовищі (Орлова, 2023). Окреме значення має робота з адміністративною та юридичною інформацією, яка в умовах війни стає життєво необхідною для виживання та адаптації. Практична допомога у відновленні втрачених документів, реєстрації статусу ВПО або оформленні допомоги через платформу «єДопомога» перетворює бібліотеку на «простір надійності» (Охріменко, б.д.; *Як українські бібліотеки*, 2023). Зокрема, реалізація проектів із психосоціальної підтримки, як-от створення цифрових архівів спільної пам'яті для збереження зв'язку ВПО із рідними містами, надає користувачеві не лише доступ до послуг, а і впевненість у правомірності та захищеності своїх дій у кризових обставинах (Лапшина, 2024).

Таким чином, когнітивний захист у бібліотечному просторі реалізується через комплекс взаємопов'язаних механізмів: 1) верифікація: забезпечення прямого доступу до легітимних джерел та навчання методології перевірки фактів; 2) контекстуалізація: пояснення складних адміністративних і правових процедур мовою, доступною для вразливих верств населення; 3) емоційна нейтралізація: створення передбачуваного середовища, де методична робота з інформацією стає засобом подолання тривожних станів. Надання таких послуг вимагає від бібліотечного фахівця нових професійних компетенцій, де знання принципів фактчекінгу та розуміння психології сприйняття інформації у стресових умовах стають засадничими елементами його кваліфікаційного профілю.

Проте зміцнення когнітивної резистентності є лише одним із рівнів підтримки громади, що закладає основу для глибшої соціальної взаємодії. Поряд із функціями інформаційного фільтра бібліотеки все активніше інтегрують у свою діяльність соціально-терапевтичні практики, що безпосередньо корелює з міжнародною концепцією соціального призначення. Ця модель, що виникла в межах британської системи охорони здоров'я (Polley et al., 2017), ґрунтується на ідеї, що для подолання легких форм депресії, тривожності та наслідків тривалої соціальної ізоляції немедикаментозні призначення можуть бути більш ефективними, ніж традиційна терапія. Регулярна неформальна взаємодія в безпечному середовищі знижує рівень кортизолу, активізує когнітивні функції та сприяє відновленню почуття сенсу життя. У межах цього підходу фахівець спрямовує людину до активної участі в житті громади: волонтерства, творчих занять або освітніх про-

грам. Для бібліотеки це означає зміну ролі: з пасивного сховища знань вона перетворюється на активного фасилітатора соціального благополуччя (Лагута, 2025).

В українських реаліях модель соціального призначення набуває особливого значення як інструмент подолання кризи ідентичності та руйнації соціального капіталу. Для ВПО, які переживають втрату, та ветеранів, які відчувають відчуженість у цивільному житті, бібліотека стає простором «м'якої реабілітації». Ключовим інструментом тут є перехід від масових заходів до роботи в малих групах та практик «тихої присутності». Робота в малих групах (5–12 осіб) дає змогу відвідувачу трансформуватися з анонімного об'єкта на суб'єкта, якого помічають і визнають (Байдик та ін., 2020). Такі формати, як розмовні клуби або майстерні із плетіння сіток, формують горизонтальні зв'язки та ефект взаємної турботи, що є критичним для відновлення ментальної стійкості. Особливий терапевтичний ефект має феномен «тихої присутності». Бібліотека залишається чи не єдиним некомерційним публічним місцем, де реалізується право «просто бути» без фінансових витрат чи бюрократичного тиску (Горчинська, 2024а). Це дає змогу особам у стані емоційного виснаження зберігати автономію в безпечному середовищі, що сприяє поступовому відновленню адаптивних можливостей психіки та підготовці до активнішої соціальної взаємодії.

Важливим аспектом інклюзії є відновлення агентності користувача через принцип взаємності. Залучення ветеранів та переселенців до волонтерських проєктів (наприклад, наставництво) дозволяє їм позбутися статусу «реципієнта допомоги» та відчути власну корисність для громади. У роботі з ветеранами бібліотека постає як нейтральна платформа «першої лінії підтримки» (Горчинська, 2025). Використання методів бібліотерапії («Бібліотерапія», 2023) та арт-терапії дозволяє опрацьовувати травматичний досвід через символічну мову мистецтва, що мінімізує ризик ретравматизації, порівнюючи із безпосереднім обговоренням подій війни (Горчинська, 2024b).

Таким чином, бібліотека перетворюється на середовище, де визнання спільності досвіду стає основою для зцілення. Соціальне призначення через бібліотеку реалізується за трьома засадничими принципами: 1) добровільність: відсутність примусу до активності, право на вибір власного темпу залучення; 2) безоцінковість: прийняття відвідувача в будь-якому емоційному стані без встановлення критеріїв соціальної чи поведінкової прийнятності; 3) горизонтальність: трансформація бібліотекаря з експерта у фасилітатора спільного простору, де голос кожного учасника є рівноцінним.

Водночас трансформація бібліотеки в модель «бібліотека-турбота» виявляє глибокий парадокс сучасної системи управління культурою. Емоційна підтримка, соціальна медіація та когнітивний захист фактично стали профільними функціями закладу, проте вони залишаються інституційно «невидимими». Система звітності, що ґрунтується на кількісних показниках (книговидача, відвідуваність), не здатна верифікувати реальний соціальний вплив бібліотеки як центру життєстійкості. Це вимагає розроблення нових методологій оцінювання, де результативність функціонування бібліотечних установ вимірюватиметься через зниження рівня соціальної ізоляції та формування стійких груп взаємодопомоги. Більше того, державі необхідно розглядати інвестиції в бібліотечну мережу не як дотації на утримання книгозбірень, а як стратегічні капіталовкладення в інфраструктуру

відновлення людського капіталу. Це передбачає системні зміни на трьох рівнях: нормативному (законодавче визнання бібліотек суб'єктами психосоціальної підтримки та оновлення професійних стандартів); освітньому (інтеграція модулів із психології травми та фасилітації у програми підготовки кадрів і підвищення кваліфікації); фінансовому (перехід від фінансування «процесу» до фінансування «соціального результату», що включає грантову підтримку програм соціального призначення та супервізію персоналу).

Таким чином, український досвід 2022–2025 років пропонує якісно нову модель адаптивної стійкості, яка за складністю та інтегрованістю функцій випереджає світові аналоги. На відміну від досвіду країн, де бібліотека у кризовий період розглядалася переважно через три вузькі вектори – охорона культурної спадщини, забезпечення доступу до освіти для дітей та надання базової правової інформації біженцям (Прокопенко, 2025), українська модель демонструє перехід до концепції «тотальної безпеки». Українські бібліотеки одночасно виконують функції фізичного укриття, інформаційного «фільтра», центру соціальної інтеграції та осередку психологічної реабілітації. Важливою відмінністю є те, що ця трансформація відбувається в реальному часі, без пауз на післявоєнну відбудову, що робить українську бібліотечну систему унікальним майданчиком для інновацій під тиском. Синтез досвідів українських бібліотек в умовах війни дає змогу вибудувати функціональну матрицю бібліотеки як Resilience Hub, що реалізується через ієрархічну взаємодію чотирьох рівнів: просторового, ресурсного, соціального, ментального.

Компонент	Базовий/Профілактичний рівень	Експертний/Інтегративний рівень
1. Просторовий (архітектура безпеки)	Фізична стійкість: укриття, енергонезалежність (генератори, Starlink).	Адаптивність: гнучке зонування, миттєва трансформація простору під потреби громади.
2. Ресурсний (когнітивна надійність)	Доступність: безкоштовний зв'язок (Wi-Fi), цифрові робочі місця.	Навігація: юридичне консультування, кураторство верифікованих джерел, фактчекінг.
3. Соціальний (регенерація спільноти)	Інклюзія: право на «тиху присутність», некомерційний простір для перебування.	Суб'єктність: малі групи самопомогі, горизонтальні зв'язки, фасилітація діалогу.
4. Ментальний (психоемоційне відновлення)	Атмосфера: створення середовища довіри, безпеки та безоцінковості.	Терапія: професійна бібліо- та арт-терапія у партнерстві з медичним сектором.

Джерело: авторська розробка

Синергетична взаємодія цих рівнів забезпечує комплексний ефект: інтеграція безпечного простору, верифікованої інформації та соціальної підтримки сприяє суттєвій деескаляції індивідуальної та групової тривожності. Представлена матриця функціонує як динамічна адаптивна структура, що дає бібліотеці можливість гнучко посилювати окремі напрями діяльності залежно від безпекових викликів та запитів локальної громади, зберігаючи при цьому цілісність інституційної ролі. Таким чином, трансформація бібліотеки у формат Resilience Hub постає не ситуативною реакцією на кризові явища, а стратегічною траєкторією

розвитку. Цей процес визначає нову соціальну місію бібліотеки як фундаментального елемента системи національної безпеки в гуманітарній сфері. Реалізація цієї моделі трансформує бібліотеку у спільноту турботи. У такому контексті бібліотечна інституція еволюціонує від функціонального інфраструктурного об'єкта до активного суб'єкта соціальної регенерації, де механізми взаємної підтримки та інклюзії стають запорукою відновлення соціального капіталу громади.

ВИСНОВКИ

Трансформація українських бібліотек в умовах воєнного стану позначає фундаментальний перехід від трансакційної моделі обслуговування до реляційної парадигми «бібліотеки як спільноти турботи». Ця еволюція дозволяє розглядати сучасну бібліотечну інституцію як багатофункціональний хаб життєстійкості, що функціонує як чотиривимірна екосистема. У межах цієї системи когнітивна безпека стає засадничим елементом, де бібліотека постає інституційним орієнтиром, здатним нейтралізувати травму інформаційного хаосу через механізми верифікації та контекстуалізації даних.

Процеси соціальної регенерації, що розгортаються на базі бібліотек, корелюють із міжнародною практикою соціального призначення, перетворюючи заклади на інструменти немедичної реабілітації. Через реалізацію права на «тиху присутність» і впровадження групових форм роботи відновлюються горизонтальні зв'язки та агентність вразливих категорій населення, зокрема ВПО та ветеранів. Структурна цілісність функціональної матриці Resilience Hub забезпечується взаємодією просторового, ресурсного, соціального та ментального ієрархічного рівнів, що робить її гнучким інструментом адаптації до варіативних безпекових контекстів.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розробленні та апробації методики якісного оцінювання соціального впливу бібліотек у деокупованих і прифронтових громадах. Окремого вивчення потребує питання розширення міжсекторальної взаємодії бібліотек із закладами охорони здоров'я та соціального захисту для створення національної мережі хабів життєстійкості. Крім того, актуальним напрямом залишається дослідження динаміки професійної ідентичності бібліотекаря та розроблення спеціалізованих програм психологічної підтримки персоналу, що забезпечуватимуть сталість бібліотечної системи у довгостроковій перспективі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Аксьонова, Н. (2022). Бібліотерапія як напрям діяльності бібліотек в умовах російсько-української війни. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 64, 107–119. <https://doi.org/10.15407/np.64.107>
- Аулін, О. (2022). Специфіка бібліотечно-інформаційної діяльності під час воєнного конфлікту. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 64, 43–54. <https://doi.org/10.15407/np.64.043>
- Байдик, В. В., Бондарук, Ю. С., Гопкало, Ю. П., Гніда, Т. Б., Корнієнко, І. О., Лунченко, Н. В., Луценко, Ю. А., Мороз, Р. А., & Ткачук, І. І. (2020). *Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах*

- внаслідок військових дій (досвід упровадження) (В. Г. Панка & І. І. Ткачук, ред.). Ніка-Центр. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723324/1/posibnyk-grupovi-formy.pdf>
- «Бібліотерапія» (станом на 1 вересня 2023 року). (2023). Публічна бібліотека імені Лесі Українки. <https://surl.li/vzcgum>
- Горчинська, В. (2024a, 14 жовтня). Збереження ментального здоров'я в публічних бібліотеках: нові можливості та послуги (ч. 1). *Публічна бібліотека територіальної громади*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=10193>
- Горчинська, В. (2024b, 18 листопада). Бібліотеки для ветеранів: платформи реабілітації та вшанування пам'яті – українські та міжнародні практики (ч. 2). *Публічна бібліотека територіальної громади*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=10435>
- Горчинська, В. (2025, 25 червня). Де чекають і розуміють: бібліотеки – для тих, хто повертається з війни (ч. 3). *Публічна бібліотека територіальної громади*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=11465>
- Желай, О. (2017). Нові напрями бібліотечної роботи з допомоги внутрішньо переміщеним особам: теоретичні, методичні та прикладні аспекти. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 46, 292–312.
- Захарова, Н., & Серета, Т. (2023). Соціокультурна діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного стану. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 68, 114–124.
- Захарченко, Д. М. (2023, 14 квітня). Публічні бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів діяльності (на прикладі Полтавської області). В *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* [Матеріали конференції] (с. 74–76). Донецький національний університет імені Василя Стуса.
- Капустянська, Н. (2023). Інформаційно-бібліотечна робота у період війни і повоєнного відновлення: виклики і відповіді. *Бібліотечний вісник*, 3, 97–100.
- Клименко, О., & Сокур, О. (2023). Підвищення кваліфікації бібліотекарів як пріоритетний напрям науково-методичної роботи у НБУВ в умовах суспільних викликів. *Вісник Книжкової палати*, 9, 37–42. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.9\(326\).37-42](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.9(326).37-42)
- Кунанець, Н. Е., & Пристай, М. Р. (2022). Роль бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 5–10. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269765>
- Лагута, Л. (2025, 30 червня). Коли книга стає ліками: бібліотерапевтична місія бібліотек (ч. 1). *Публічна бібліотека територіальної громади*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=11491>
- Лапшина, М. (2024, 22 березня). Спільна пам'ять: як бібліотеки можуть допомогти переміщеним особам зберегти зв'язок з рідними містами. *lib4you*. <https://surl.li/irowuk>
- Ломачинський, Б. (2023). Інформаційна культура у просторі бібліотеки в умовах консцієнтальних війн сучасності. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 69, 154–168. <https://doi.org/10.15407/nr.69.154>
- Макарова, М. (2023). Культурно-мистецькі заходи бібліотек України в умовах війни. *Питання культурології*, 42, 195–205. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293777>
- Новальська, Ю. (2024). Методична робота бібліотек України в умовах воєнного стану. *Вісник Книжкової палати*, 2, 10–15. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2\(331\).10-15](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2(331).10-15)
- Орлова, Т. В. (Упоряд.). (2023). *Робота публічних бібліотек під час війни*. Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих міста Києва. <https://surl.li/uskgwm>
- Охріменко, М. (б.д.). *Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб (Соціологічне дослідження)*. Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д. І. Чижевського. Взято 25 січня 2026 з <https://library.kr.ua/wp-content/uploads/2024/04/byaktsprpo.pdf>
- Побережна, Т. (2023). Розширення завдань у діяльності публічних бібліотек Поділля в умовах воєнного стану в Україні. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 68, 224–235.

- Прокопенко, Л. С. (2025). Бібліотеки Боснії і Герцеговини під час та після Боснійської війни. *Вісник Харківської державної академії культури*, 67, 217–231. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.15>
- Сахарова, М. П., & Хімич, Я. О. (2022). Розробка та актуалізація комунікаційної політики бібліотеки в умовах воєнного стану: кризові комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 65–74. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263975>
- Сердюк, С., & Герасимова, С. (2022). Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*, 3(29), 9–14.
- Українська бібліотечна асоціація. (2024, 30 вересня). *Бачення майбутнього українських бібліотек для післявоєнного відновлення, розвитку людського капіталу та економічно сильної і демократичної України*. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5262-bachennia-maibutnoho-ukrainskykh-bibliotek-dlia-pisliavoiennoho-vidnovlennia-rozvytku-liudskoho-kapitalu-ta-ekonomichno-sylnoi-i-demokratychnoi-ukrainy>
- Шурубенко, О. (Уклад.). (2024). *Бібліотека та інформаційна гігієна в умовах війни: методичний poradnik бібліотекаря* (Вип. 10). Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені Софії та Олександра Русових.
- Як українські бібліотеки допомагають переселенцям*. (2023, 24 січня). Громадський Простір. <https://surl.li/vqdowj>
- Gilligan, C. (2013). *The ethic of care*. Fundació Víctor Grífols i Lucas. <https://surl.lt/ptxtma>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux. <https://surl.li/cc/tpdnvj>
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- Oldenburg, R. (1989). *The great good place: Cafés, coffee shops, community centers, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day*. Paragon House.
- Polley, M., Bertotti, M., Kimberlee, R., Pilkington, K., & Refsum, C. (2017). *A review of the evidence assessing impact of social prescribing on healthcare demand and cost implications*. University of Westminster. <https://surl.lu/bhzrkn>

REFERENCES

- Aksonova, N. (2022). Biblioterapiia yak napriam diialnosti bibliotek v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Bibliotherapy as a direction of library activity under the Russian-Ukrainian war]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 64, 107–119. <https://doi.org/10.15407/np.64.107> [in Ukrainian].
- Aulin, O. (2022). Spetsyfika bibliotechno-informatsiinoi diialnosti pid chas voiennoho konfliktu [Specificity of library and information activity during the military conflict]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 64, 43–54. <https://doi.org/10.15407/np.64.043> [in Ukrainian].
- Baidyk, V. V., Bondaruk, Yu. S., Hopkalo, Yu. P., Hnida, T. B., Korniienko, I. O., Lunchenko, N. V., Lutsenko, Yu. A., Moroz, R. A., & Tkachuk, I. I. (2020). *Hrupovi formy roboty v systemi psykosotsialnoi pomohy ditiam i simiam, shcho opynylys u skladnykh zhyttievkykh obstavynakh vlaslydok viiskovykh dii (dosvid uprovadzhennia)* [Group forms of work in the system of psychosocial assistance to children and families who found themselves in difficult life circumstances as a result of military actions (implementation experience)] (V. H. Panka & I. I. Tkachuk, Eds.). Nika-Center. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723324/1/posibnyk-grupovi-formy.pdf> [in Ukrainian].

- "Biblioterapiia" (stanom na 1 veresnia 2023 roku) ["Bibliotherapy" (as of September 1, 2023)]. (2023). Lesia Ukrainka Public Library. <https://surl.li/vzcgym> [in Ukrainian].
- Gilligan, C. (2013). *The ethic of care*. Fundació Víctor Grífol i Lucas. <https://surl.li/ptxtma> [in English].
- Horchynska, V. (2024a, October 14). Zberezhennia mentalnoho zdorovia v publichnykh bibliotekakh: novi mozhlyvosti ta posluhy (ch. 1) [Preservation of mental health in public libraries: new opportunities and services (pt. 1)]. *Publichna biblioteka terytorialnoi hromady*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=10193> [in Ukrainian].
- Horchynska, V. (2024b, November 18). Biblioteky dlia veteraniv: platformy rehabilitatsii ta vshanuvannia pamiaty – ukrainski ta mizhnarodni praktyky (ch. 2) [Libraries for veterans: Platforms for rehabilitation and commemoration – Ukrainian and international practices (pt. 2)]. *Publichna biblioteka terytorialnoi hromady*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=10435> [in Ukrainian].
- Horchynska, V. (2025, June 25). De chekaiut i rozumiut: biblioteky – dlia tykh, khto povertaietsia z viiny (ch. 3) [Where they wait and understand: libraries – for those who return from war (pt. 3)]. *Publichna biblioteka terytorialnoi hromady*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=11465> [in Ukrainian].
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux. <https://surli.cc/tpdnvj> [in English].
- Kapustianska, N. (2023). Informatsiino-bibliotekna robota u period viiny i povoiennoho vidnovlennia: vyklyky i vidpovidi [Information and library work during the war and post-war recovery: Challenges and answers]. *Biblioteknyi visnyk*, 3, 97–100 [in Ukrainian].
- Klymenko, O., & Sokur, O. (2023). Pidvyshchennia kvalifikatsii bibliotekariv yak priorityetnyi napriam naukovo-metodychnoi roboty u NBUV v umovakh suspilnykh vyklykiv [Improving the qualifications of librarians as a priority direction of scientific and methodical work in the VNU in the conditions of social challenges]. *Bulletin of the Book Chamber*, 9, 37–42. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.9\(326\).37-42](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.9(326).37-42) [in Ukrainian].
- Kunanets, N. E., & Prystai, M. R. (2022). Rol bibliotek u zabezpechenni informatsiinoi bezpeky [Role of libraries in ensuring information security]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 5–10. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269765> [in Ukrainian].
- Lahuta, L. (2025, June 30). Koly knyha staie likamy: biblioterapevtychna misiia bibliotek (ch. 1) [When a book becomes medicine: the bibliotherapy mission of libraries (pt. 1)]. *Publichna biblioteka terytorialnoi hromady*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=11491> [in Ukrainian].
- Lapshyna, M. (2024, March 22). *Spilna pamiat: yak biblioteky mozhut dopomohty peremishchenym osobam zberehty zviazok z ridnymi mistamy* [Shared memory: How libraries can help displaced persons maintain contact with their hometowns]. lib4you. <https://surl.li/irowuk> [in Ukrainian].
- Lomachynskyi, B. (2023). Informatsiina kultura u prostori biblioteky v umovakh konstsiientalnykh viin suchasnosti [Information culture in library space in the context of contemporary consensual wars]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 69, 154–168. <https://doi.org/10.15407/np.69.154> [in Ukrainian].
- Makarova, M. (2023). Kulturno-mystetski zakhody bibliotek Ukrainy v umovakh viiny [Cultural and artistic events of Ukrainian libraries during the war]. *Issues in Cultural Studies*, 42, 195–205. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293777> [in Ukrainian].
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6> [in English].
- Novalska, Yu. (2024). Metodychna robota bibliotek Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Methodical work of libraries of Ukraine in the conditions of martial law]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 10–15. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2\(331\).10-15](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.2(331).10-15) [in Ukrainian].
- Okhrimenko, M. (n.d.). *Biblioteka yak tsentr pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib (Sotsiologichne doslidzhennia)* [The library as a support center for internally displaced persons (Sociological research)]. Oblasna universalna naukova biblioteka imeni D.

- I. Chyzhevskoho. Retrieved January 25, 2026, from <https://library.kr.ua/wp-content/uploads/2024/04/byaktsvpvo.pdf> [in Ukrainian].
- Oldenburg, R. (1989). *The great good place: Cafés, coffee shops, community centers, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day*. Paragon House [in English].
- Orlova, T. V. (Comp.). (2023). *Robota publichnykh bibliotek pid chas viiny* [The work of public libraries during the war]. Lesia Ukrainka Public Library for Adults of Kyiv. <https://surl.li/uskgwm> [in Ukrainian].
- Poberezhna, T. (2023). Rozshyrennia zavdan u diialnosti publichnykh bibliotek Podillia v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Expansion of tasks in the activities of Podillia public libraries in the conditions of martial law in Ukraine]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 68, 224–235 [in Ukrainian].
- Polley, M., Bertotti, M., Kimberlee, R., Pilkington, K., & Refsum, C. (2017). *A review of the evidence assessing impact of social prescribing on healthcare demand and cost implications*. University of Westminster. <https://surl.lu/bhzrkn> [in English].
- Prokopenko, L. S. (2025). Biblioteki Bosnii i Hertsehovyny pid chas ta pislia Bosniiskoi viiny [Libraries in Bosnia and Herzegovina during and after the Bosnian War]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 67, 217–231. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.15> [in Ukrainian].
- Sakharova, M. P., & Khimich, Ya. O. (2022). Rozrobka ta aktualizatsiia komunikatsiinoi polityky biblioteki v umovakh voiennoho stanu: kryzovi komunikatsii [Development and updating of the library's communication policy under martial law: Crisis communications]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 65–74. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263975> [in Ukrainian].
- Serdiuk, S., & Herasymova, S. (2022). Biblioteki Ukrainy pid chas viiny: adaptatsiia do novykh realii ta vyznachennia prioritetiv [Ukrainian libraries during the war: Adaptation to new realities and setting priorities]. *Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 3(29), 9–14 [in Ukrainian].
- Shurubenko, O. (Comp.). (2024). *Biblioteka ta informatsiina hihiiena v umovakh viiny: metodychni poradnyk bibliotekaria* [Library and information hygiene in wartime: A methodical guide for librarians] (Iss. 10). Chernihivska oblasna universalna naukova biblioteka imeni Sofii ta Oleksandra Rusovykh [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2024, September 30). *Bachennia maibutnoho ukrainskykh bibliotek dlia pisliavoiennoho vidnovlennia, rozvytku liudskoho kapitalu ta ekonomichno sylnoi i demokratychnoi Ukrainy* [A vision for the future of Ukrainian libraries for post-war reconstruction, human capital development, and an economically strong and democratic Ukraine]. Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5262-bachennia-maibutnoho-ukrainskykh-bibliotek-dlia-pisliavoiennoho-vidnovlennia-rozvytku-liudskoho-kapitalu-ta-ekonomichno-sylnoi-i-demokratychnoi-ukrainy> [in Ukrainian].
- Yak ukrainski biblioteki dopomohaiu pereselestantsiam* [How Ukrainian libraries are helping displaced persons]. (2023, January 24). Hromadskyi Prostir. <https://surl.li/vqdowy> [in Ukrainian].
- Zakharchenko, D. M. (2023, April 14). Publichni biblioteki Ukrainy pid chas viiny: adaptatsiia do novykh realii ta vyznachennia prioritetiv diialnosti (na prykladi Poltavskoi oblasti) [Public libraries of Ukraine during the war: adaptation to new realities and determination of activity priorities (on the example of Poltava region)]. In *Informatsiini tekhnologii i systemy v dokumentoznavchii sferi* [Information technologies and systems in the documentary sphere] [Conference proceedings] (pp. 74–76). Vasyl Stus Donetsk National University [in Ukrainian].
- Zakharova, N., & Sereda, T. (2023). Sotsiokulturna diialnist Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho v umovakh voiennoho stanu [Sociocultural work of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine under martial law]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 68, 114–124 [in Ukrainian].
- Zhelai, O. (2017). Novi napriamy bibliotechnoi roboty z dopomohy vnutrishno peremishchenym osobam: teoretychni, metodychni ta prykladni aspekty [New areas of library work help IDPs: Theoretical, methodological and applied aspects]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 46, 292–312 [in Ukrainian].

UDC 021.1:316.663:364]:316.42"364"

Yevhen Sviatohor,
PhD Student,
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: dis5123.esvyatogor@dakkkim.edu.ua
ORCID ID: 0009-0005-8439-4442

LIBRARY AS A SAFE SPACE UNDER THE MARTIAL STATE CONDITIONS: NEW FORMS OF INTERACTION WITH THE COMMUNITY

The aim of the article is to define new professional challenges facing the library community in the process of transforming the library into the centre of community resilience and, on this base, to substantiate a necessity in institutional changes for work under conditions of the martial law and post-war reconstruction.

Research methods. A systemic approach is applied to analyse the transformation of the library as a multi-level structure in the system of national resilience; using structural-functional modelling, a functional matrix of the library as a centre of resilience is developed, which integrates spatial, resource and mental levels of activity.

The scientific novelty of the results obtained grounds on the development of a functional matrix of the library as a Resilience Hub, which is implemented through the hierarchical interaction of four hierarchical levels: spatial, resource, social, mental; expanding the concept of safe space, the concept of which is supplemented by cognitive and psychosocial protection of the community; substantiating changes in the paradigm of library service: from the traditional provision of services and resources to the formation of a model of “library-care”.

Main conclusions. It is argued that in war conditions, Ukrainian libraries have been transformed into institutions of national resilience, ensuring the transition from the preservation of funds to the regeneration of the human capital. The role of the library as an information “filter” that neutralises the trauma of information chaos through data verification mechanisms is determined. It is established that the implementation of non-medical rehabilitation and social mediation practices contributes to the restoration of the subjectivity of vulnerable population groups (IDPs, veterans). It is proven that the effectiveness of a modern library should be assessed by indicators of the social influence and the level of community trust, which establishes the library system as a strategic element of the state’s humanitarian security.

Keywords: library; safe space; centre of resilience; martial law; cognitive security; ethics of care; social purpose.

Надійшла 12.02.2026

Прийнята 26.03.2026

Стаття була вперше опублікована онлайн 22.05.2026

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.